

запровадження ліміту на відношення загального боргу до ВВП є позитивним елементом регулювання боргового ринку для економічного розвитку.

Література

1. China tells banks to curb lending sources. Reuters, Nov 19, 2007. <http://www.reuters.com/article/businessNews/idUSPEK803020071119>
2. Asia and Pacific/ Global Crisis: The Asian Context. – Washington DC. International Monetary Fund. May, 2009.
3. swar J.Prasad. Is the Chinese Growth Miracle Built to Last? Trade Policy Cornell University. July 2007.
4. Assets of foreign banks in China up 7.37% in '08. Xinhua. 2009-03-14. http://www.chinadaily.com.cn/china/2009-03/14/content_7578454.htm
5. Zhichao Zhang. Capital Controls in China: Recent Developments and Reform Prospects. Durham Business School. University of Durham. 2005.
6. The Shanghai Stock Exchange. Re-enter the dragon. The Economist. Aug 14th 2008
7. China Raises Stamp Duty to Temper Soaring Stock Market. Reuters 30 May 2007. <http://www.cnbc.com/id/18910940>
8. Alicia García-Herrero and Tuuli Koivu. China's exchange rate policy and Asian trade Bank of International Settlements. Working Papers No. 282. April 2009

Надійшла 28.06.2009

УДК 339.13+338.53

В. Р. КУПЧАК

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ГАЗ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розроблено методичні основи ціноутворення на газ на внутрішньому ринку України, що передбачають введення системи цін на газ з урахуванням режимів його споживання.

In the article the methodical bases of pricing are developed on gas at the internal market of Ukraine, that introduction of the system of prices is foreseen on gas taking into account the modes of his consumption.

Ключові слова: ціноутворення, газ, система цін на газ.

Вступ. Ціни – найважливіший економічний інструмент управління економікою. Можливість управління ними дозволяє стимулювати науково-технічний прогрес, підвищувати ефективність суспільного виробництва. Для реалізації вказаних цілей необхідне постійне вдосконалення форм і методів формування цін.

Ціноутворення на газ є основою формування взаємостосунків між споживачами і виробниками, одним з визначальних чинників їх розвитку. З одного боку, цінові сигнали на газ впливають на соціально-економічний розвиток країни, сприяють структурним змінам в економіці (зміни в паливному балансі), впровадженню енергозберігаючих технологій. З другого боку, ціни на газ визначають розвиток самої газової галузі, її привабливість з погляду інвесторів.

Проблемі розробки методики ціноутворення на газ присвячено роботи В.В. Венгера [1], А.І. Марченка, І.О. Стукаленка [2, 3], В.Д. Щокіної, В.А. Корнеєвої, З.Г. Акулової [4], В.І. Тарасова, В.Г. Герасимової, П.П. Мезяна [5], І.Я. Фурмана [6]. Проте, вказана проблема залишається актуальною й на даний час, вимагаючи подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є розробка методичних основ ціноутворення на газ на внутрішньому ринку України, що передбачають введення системи цін на газ з урахуванням режимів його споживання та, як наслідок, можливість вартісної оцінки послуги, що представляється газопостачальною системою по забезпеченню відповідного рівня надійності подачі газу споживачам в умовах змінного режиму його витрати.

Виклад основного матеріалу. Газова галузь є цілісною економічною системою з низкою характерних ознак:

- 1) самостійне виконання основної своєї функції в системі управління народним господарством – забезпечення надійного енергопостачання всіх споживачів;
- 2) можливість розширеного самовідтворення за рахунок власних фінансових ресурсів;
- 3) наявність розвинених функціональних зв'язків між основними сферами діяльності;
- 4) ведення активної політики в області охорони навколишнього середовища;
- 5) наявність єдиної централізованої системи управління основними сферами діяльності і

ресурсним забезпеченням;

б) орієнтація основних сфер діяльності (видобуток, транспортування, зберігання, переробка, збут) на кінцеву мету – газопостачання споживачів;

7) наявність розвиненої системи магістральних і розподільних мереж для задоволення платоспроможного попиту споживачів;

8) здійснення ефективної соціальної політики;

9) ведення єдиної зовнішньоекономічної політики.

У літературі такі системи іменуються як самодостатні. Проте таке визначення не повністю відображає суть проблеми, оскільки цілісні економічні системи є сукупністю таких взаємозв'язаних і взаємообумовлених елементів, які мають здатність інтенсивного розширеного відтворення за рахунок власних виробничих ресурсів [7].

Цілісність характеризує властивість автономності, яка виявляється в наявності у господарюючого суб'єкта власного капіталу, достатнього для інтенсивного розширеного самовідтворювання. Системно властивість самовідтворювання не може реалізовуватися без властивості самоорганізації. Система, що самоорганізовується, не може функціонувати і розвиватися без системної властивості забезпеченості по надійності. Дотепер не досліджена ознака забезпеченості по надійності внутрішнього ринку газу в країні. Як правило, при характеристиці забезпеченості по надійності основна увага надається технічній стороні. Формула забезпеченості по надійності така:

$$R = 1 - \frac{H^{\text{факт}}}{H^{\text{max}}},$$

де H – ентропія системи.

Якщо ідентифікувати зміст ентропії на рівні економічної системи, то можна допустити під поняттям ентропії динаміку суспільно необхідних витрат, які формують, з одного боку, суспільну (ринкову) ціну продукції (H^{max}), а з другого боку, індивідуальну ціну продукції аналізованого підприємства ($H^{\text{факт}}$). Залежно від останньої визначається індивідуальна норма прибутку окремого підприємства, надійність якого вимірюється. Проте індивідуальна норма прибутку має свою норму, яка регулює економічні процеси на внутрішньому ринку газу. Вона є «галузевою» нормою прибутку. Коли індивідуальна норма прибутку співпадає з середньогалузевою нормою, то досягається умова розвитку виробництва.

При державному регулюванні ринку, середня норма прибутку також може мати регульований зміст. Вона може каліватися між нульовою величиною і максимальною величиною норми прибутку, який може бути розрахований з урахуванням експортної політики галузі. Проте внутрішня норма прибутку завжди повинна забезпечувати надійне і безперебійне постачання паливом народного господарства. Це означає, що внутрішня норма прибутку завжди повинна відповідати умовам розширеного відтворення. Проте, найголовніше, внутрішня норма прибутку повинна бути обмежувачем марнотратного відношення до такого універсального виду палива, як газ. Це означає, що інвестор (управляюча система галузі) завжди повинен мати інструмент, регульовану величину середньої норми прибутку достатню для розширеного відтворення.

Якщо приріст прибутку (як різниця між суспільною (ринковою) ціною і собівартістю продукції, одержаної за рахунок розвитку виробництва) співвідносити не до суспільної (ринкової) ціни газу, а до додаткового капіталу галузі (до суми основного і оборотного капіталу), вкладеного з метою інтенсивного розширеного відтворення, то повинна виконуватися така нерівність:

$$\frac{\Delta\Pi^{\text{рози вироб}}}{\Delta K^{\text{рози вироб}}_{\text{ос+об}}} \geq P_{\text{нп}},$$

де $P_{\text{нп}}$ – регульована норма прибутку, яка достатня (разом з амортизаційними відрахуваннями) для розширеного відтворення галузі. Очевидно, що приріст прибутку для розширеного відтворення є ідентифікацією приросту прибутку для забезпечення економічної надійності господарюючих суб'єктів.

Також очевидно, що максимізація ентропії викликає нульову забезпеченість по надійності. У свою чергу, зміст формули властивості забезпеченості по економічній надійності можна інтерпретувати таким чином:

$$R^{\text{ек над}} = \frac{C^{\text{заг}} - C^{\text{інд}}}{C^{\text{заг}}} = \frac{\Delta\Pi^{\text{ек над}}}{C^{\text{заг}}},$$

де $C^{\text{інд}}$ – індивідуальна ціна продукції; $C^{\text{заг}}$ – суспільна ціна продукції на внутрішньому ринку газу.

Потрібно мати на увазі, що економіка внутрішнього ринку як динамічна система не може обмежитися максимізацією поточного прибутку. Приріст прибутку повинен мати динаміку максимізації на перспективу. Це означає, що

$$\sum_{t=1}^T \Delta\Pi_t^{\text{ек над}} \rightarrow \max.$$

Здатність інтенсивного розширеного газової галузі в даний час виявляється не повною мірою. Це є наслідком недооцінки ролі та значення внутрішнього ринку газопостачання, який є в даний час збитковим. Така економічна політика є помилковою. Ефективна тарифна політика в галузі повинна забезпечувати постійний розвиток структури галузі, підвищення надійності газопостачання.

В даний час назріла необхідність вдосконалення ціноутворення на газ в руслі віддзеркалення основних ринкових принципів. Так, відповідно до положень ринкової економіки ціна формується як сума витрат на продукцію, що виготовляється, і прибутку, що визначається як добуток середньої норми прибутку на діючий капітал. Така схема у складі рентного надприбутку є основою ціноутворення в ринковій економіці.

Проте подібний механізм ціноутворення на газ в Україні відсутній, чим і обумовлюються багато існуючих проблем.

Окрім вирішення вище згаданої проблеми, залишається ряд інших, не менш значущих проблем. Серед них в даний час є, насамперед, відсутність сезонної диференціації цін на газ, що стає перешкодою на шляху формування науково обґрунтованих цін на газ. До таких висновків привели наступні основні фактори:

- 1) відсутність обліку режимів газоспоживання при використанні газу;
- 2) в умовах об'єктивного відособлення виду діяльності по підземному газозберіганню як основного регулятора нерівномірності газоспоживання потрібне формування власної ціни;
- 3) залучення підземних сховищ газу в реальну ринкову економіку і їх розвиток на конкурентній основі із залученням приватних інвестицій;
- 4) відсутність сезонної диференціації в практиці ціноутворення є негативним чинником з впровадження енергозберігаючих, в т.ч. газозберігаючих технологій.

Досвід низки зарубіжних країн показує, що найефективнішим методом диференціації цін на газ залежно від режимів його споживання є введення двохставочного тарифу з оплатою споживачем як заявленої максимальної добової витрати газу, так і його фактичної витрати. Це пояснюється необхідністю економічного стимулювання зниження потреби в газі в найбільш напружені періоди осінньо-зимового сезону, а також найефективнішого використання можливостей підземних сховищ (ПСГ) по максимальному добовому відбору.

Величина оплати за заявлену максимальну добову витрату газу всіма споживачами визначається як сума частини річних експлуатаційних витрат по газотранспортній системі, незалежної від об'ємів транспортування газу і річних експлуатаційних витрат по підземних сховищах, що забезпечують відбір газу для покриття заявленої добової витрати всіма споживачами. У цю суму включається також частина розрахункового прибутку від реалізації газу, пропорційна величині включених в розрахунок витрат на транспорт газу і витрат на експлуатацію ПСГ. Таким чином, при двохставочному тарифі кінцева ціна на газ для споживачів з різним режимом його витрачання формується таким чином:

$$C_k = \frac{Q_p \times C_o + q_{\max}^{\text{доб}} \Pi_{\max}}{Q},$$

де C_k – кінцева ціна на газ, сформована на основі двохставочного тарифу;

Q_p – річний об'єм споживання газу відповідним споживачем;

C_o – ціна газу за об'єм його витрачання;

$q_{\max}^{\text{доб}}$ – заявлена максимальна добова потреба в газі;

Π_{\max} – річна сума оплати за заявлену максимальну витрату газу [4].

Проведені також дослідження по методиці диференціації цін на газ, виходячи з відмінностей в споживацькому ефекті, який виникає при заміні газом інших видів палива у окремих категорій споживачів. З цією метою були визначені цінні коефіцієнти по категоріях споживачів на основі економічного ефекту:

$$K_{\text{ц}} = 1 - \frac{E_i - E_c}{100},$$

де E_i – ефект, що виникає в конкретній сфері споживання;

i – сфера споживання газового палива;

E_c – середньозважений ефект від застосування газу в економіці країни [7].

Поряд з формуванням рівня цін на газ, регульованих в даний час державою, виходячи з комплексу макроекономічних чинників, в самій газовій промисловості все більш актуальним стає перехід до системи диференційованих цін, що враховують як відмінності у витратах на подачу газу окремим групам споживачів, так і якісні особливості в характері послуг, що надаються цим споживачам газопостачальною системою. Одним з напрямів вирішення цієї задачі є диференціація цін на газ залежно від режимів газоспоживання.

Проведений аналіз показав, що найефективнішим методом диференціації цін на газ залежно від

режимів його споживання, тобто характеру коливань його витрати в окремі місяці та добу, є введення вартісної оцінки послуг системи газопостачання з покриття добових потреб в газі, що регулярно змінюються. Це пояснюється необхідністю економічного стимулювання зниження потреби в газі в найбільш напружені періоди осінньо-зимового сезону і розширення можливостей підземних сховищ по максимальному добовому відбору, що позначається на надійності подачі газу споживачам.

Найефективнішою системою, що забезпечує можливість вартісної оцінки послуг з покриття добових потреб в газі, є введення двохставочного тарифу з оплатою як за заявлений споживачами максимум витрати газу, так і за витрачений об'єм газу. Цей тариф найчастіше диференціюється також по сезонах року, а в деяких випадках поєднується з різним рівнем оплати за газ залежно від ступеня регулярності його поставки.

Основний показник, на основі якого розраховують оплату за потужність при переході на двохставочний тариф, – заявлена кожним споживачем максимальна добова потреба в газі. У світовій практиці заявлена потужність вимірюється, як правило, показником числа днів використання максимуму, який характеризує співвідношення річної і максимальної добової потреби в газі:

$$h_c = \frac{Q}{q_{\max}^{\text{доб}}},$$

де h_c – кількість днів використання максимальної витрати газу;

Q – річний об'єм споживання газу;

$q_{\max}^{\text{доб}}$ – заявлена максимальна добова потреба в газі.

Оплата за заявлену потужність для кожного споживача визначається добутком його максимальної добової потреби в газі на питома значення річної оплати за заявлену одиницю потужності.

Питома оплата за потужність протягом поточного року при переході на двохставочний тариф оплати за газ може бути представлена у вигляді

$$O_n = \frac{\alpha E_m + E_3}{q_{\max}^{\text{доб}}},$$

де E_m – експлуатаційні витрати на транспортування газу;

α – питома вага умовно-постійних витрат в експлуатаційних витратах на транспортування газу;

E_3 – експлуатаційні витрати на підземне зберігання газу.

При цьому повинна виконуватися умова:

$$q_{\max}^{\text{доб}} = q_m + q_{\text{дв}},$$

де q_m – розрахункова пропускна здатність газотранспортної системи;

$q_{\text{дв}}$ – можливий добовий відбір газу з ПСГ в період стабільного відбору.

Значення останньої рівності полягає у тому, що в кожний конкретний період сума заявлених значень максимальної добової потреби в газі окремих споживачів (або груп споживачів) повинна відповідати можливостям системи газопостачання, що включають пропускну спроможність газотранспортної системи і розрахункову середньодобову продуктивність ПСГ за період відбору газу. Ця відповідність повинна дотримуватися не тільки по Україні в цілому, але і по кожному окремому регіону. Середня ціна витраченого газу, розрахована за двохставочним тарифом, складатиметься з суми оплати за об'єм спожитого газу і за заявлену потужність, поділену на об'єм споживаного газу.

На основі аналізу фактичних значень добових витрат газу в осінньо-зимовий період по всіх споживачах УМГ «Прикарпаттрансгаз» із залученням ряду проектних матеріалів була виконана оцінка типових значень показника числа днів використання максимуму для окремих категорій споживачів. З використанням цих показників були виконані розрахунки, що ілюструють зміну цін на газ при переході до двохставочного тарифу, що передбачає облік режимів газоспоживання і витрат на підземне зберігання газу (табл. 1). При виконанні розрахунків прийнято, що після введення оплати за газ за двохставочним тарифом загальна сума від реалізації газу не повинна змінитися.

Аналіз розрахунків показав, що облік режимів газоспоживання впливає на формування кінцевої ціни на газ в порівнянні з її сучасним рівнем таким чином:

1) по категорії «промисловість» ціна на газ може знижуватися залежно від структури промислових споживачів і їх режиму газоспоживання приблизно на 15-20%;

2) найбільшою мірою ціна на газ підвищиться для комунально-побутових споживачів, в першу чергу, на опалювальні потреби.

Наведені показники не є прогнозом якої-небудь фіксації рівня цін на газ при використанні двохставочного тарифу, а лише ілюструють тенденції в зміні цінової політики стосовно окремих категорій споживачів газу при обліку такого чинника, як режим його витрати.

Необхідно підкреслити, що зроблені висновки ілюструють лише характер перерозподілу цін

залежно від режимів витрати газу різними категоріями споживачів при незмінній середній ціні і відповідно сумарній виручці за реалізований газ.

Таблиця 1

Вплив режимів газоспоживання на формування кінцевої ціни

Категорія споживачів	Кількість діб використання максимуму	Питома вага в сумарній виручці від реалізації газу, %	
		Діюча система цін	Врахування в цінах режимів газоспоживання
Промисловість	290	42,4	36,1
Комунально-побутові споживачі, в тому числі	186	9,4	10,3
опалювальні котельні	170	7,5	8,7
інші потреби	230	1,9	1,6
Населення	195	7,8	12,6

Висновки. Таким чином, для повноцінного розвитку газової галузі України потрібне забезпеченості надійності внутрішнього ринку газу як необхідної ознаки цілісної економічної системи.

Істотним недоліком нинішньої тарифної політики на газ є відсутність обліку режимів газоспоживання, який в умовах лібералізації стає природним чинником, що впливає на попит і, як наслідок, на ціни.

Позитивні чинники, пов'язані з введенням системи цін на газ, що враховує режими його споживання, полягають в наступному:

1) з'являється можливість вартісної оцінки послуги, що представляється газопостачальною системою по забезпеченню відповідного рівня надійності подачі газу споживачам в умовах змінного режиму його витрати;

2) може відбутися збільшення загальної виручки від реалізації газу, оскільки частина оплати (за заявлений максимум витрати газу) повинна стягуватися незалежно від фактичних об'ємів реалізації;

3) усувається система перехресного субсидування таких споживачів, як населення, що повинне сприяти наближенню фактичної вартості послуг з газопостачання цієї категорії споживачів до реальних грошових потоків;

4) виникають реальні умови для переходу від вольових методів визначення темпів і об'ємів розвитку ПСГ до економічного стимулювання цього процесу, в першу чергу, для нарощування можливостей ПСГ по максимальному добовому відбору газу;

5) через підвищення цін на газ для споживачів з найвищою добовою витратою виникає додатковий економічний стимул економії газу в періоди підвищеної потреби, з'являються додаткові критерії для оцінки економічної ефективності заходів щодо газозаощадження, а також ефективності витрат по впровадженню або вдосконаленню систем обліку витрат газу у споживачів;

6) система оплати за заявлений максимум витрати газу сприятиме більш обґрунтованим заявкам споживачів на необхідні об'єми витрати газу, що дозволить понизити (або зовсім усунути) розбіжності між заявками і реальною потребою в газі.

Література

1. Венгер В.В. Державне регулювання цін на продукцію природних монополій / В.В. Венгер // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 82.
2. Марченко А.І. «Концепція заміщення» при імпорті природного газу / А.І. Марченко, І.О. Стукаленко // Вісник НГСУ. – 2007. – № 2. – С. 36-37.
3. Стукаленко І.О. Сьогодення ринку газу Росії / І.О. Стукаленко // Вісник НГСУ. – 2007. – № 5. – С. 23-24.
4. Проблемы совершенствования цен и тарифов в газовой промышленности / В.Д. Щекіна, В.А. Корнеева, З.Г. Акулова [и др.] // Проблемы экономики газовой промышленности: сборник статей. – М. : Газоил пресс, 2001. – 352 с.
5. Система цен и эффективность хозяйствования / [В.И. Тарасов, В.Г. Герасимова, П.П. Мезян и др.] – Минск : Наука и техника, 1991. – 248 с.
6. Фурман И.Я. Учет режимов газопотребления в ценах на газ / И.Я. Фурман // Проблемы экономики газовой промышленности: сборник статей. – М. : Газоил пресс, 2001. – 352 с.
7. Введение в институциональную экономику: [учеб. пособие / под ред. Д.С. Львова]. – М. : Экономика, 2005. – 639 с.

Надійшла 17.05.2009